

KASB TANLASHDAGI MUAMMOLAR

Kamolova Dilshoda Odilovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Texnologik ta'lim kafedrası

Stajyor-o'qituvchisi

Boltayeva Shaxrizoda Ulug'jon qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

"Texnologik ta'lim" yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqola kasb tanlashda yuzaga keladigan asosiy qiyinchiliklarni, ularning sabablari va ularni bartaraf etish yo'llarini o'rganishni maqsad qilgan. Yoshlar ko'pincha o'z qiziqishlari, malakalari va ijtimoiy talablarga mos kasb tanlashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Maqola, ayniqsa, oila, jamiyat, va maktab muhitining kasb tanlashdagi roli va ta'sirini taqdim etadi. Kasb tanlashda yuzaga keladigan muammolarni yengish uchun yoshlar, oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kasb, kasbiy ta'lim, kasbga bo'lgan talab va taklif, faoliyat, kasb turlari, shaxsiy maqsadlar, ta'lim, malaka, mahorat, maqsad, karyera, texnologiya.

Аннотация: Цель статьи - изучить основные трудности, возникающие при выборе профессии, их причины и пути их преодоления. Молодые люди часто сталкиваются с трудностями при выборе профессии, соответствующей их интересам, навыкам и социальным запросам. В частности, в статье представлены роль и влияние семьи, сообщества и школьной среды на выбор карьеры. Показана необходимость укрепления сотрудничества молодежи, семьи и общества для преодоления проблем, возникающих при выборе профессии.

Ключевые слова: Профессия, профессиональное образование, спрос и предложение на профессию, деятельность, виды профессий, личные цели, образование, квалификация, умение, цель, карьера, технология.

Abstract: The article aims to study the main difficulties that arise in choosing a profession, their causes and ways to overcome them. Young people often face difficulties in choosing a profession that matches their interests, skills and social requirements. In particular, the article presents the role and influence of family, community, and school environment on career choice. It shows the need to strengthen cooperation between young people, family and society in order to overcome the problems that arise in choosing a profession.

Keywords: Profession, vocational education, supply and demand for professions, activities, types of professions, personal goals, education, qualifications, skills, goals, career, technology.

Kasb, odamlarning hayotida muhim o'rin tutgan faoliyatlar turidir. Bu so'z, asosan, biror bir faoliyatni, mehnatni yoki ishni ifodalashda ishlatiladi. Kasbni tanlash, insonning hayotiy maqsadlari, qiziqishlari, malakasi va ijtimoiy roli bilan bog'liq bo'ladi. Kasb haqida quyidagi asosiy ma'lumotlarni keltirish mumkin:

1. Kasbning ta'rifi

Kasb - bu insonning malakali mehnatini talab qiluvchi faoliyat turi bo'lib, odamlar tomonidan muntazam ravishda bajariladi. Kasbni tanlash, insonning iqtisodiy sharoitlari, ta'lim darajasi, jamiyatdagi ijtimoiy o'rni, qiziqishlari va ish bozorining talabiga bog'liq.

2. Kasbning ahamiyati

- **Iqtisodiy jihatdan:** Kasb, odamning daromadini ta'minlaydi, uni mustaqil yashash imkonini yaratadi.
- **Ijtimoiy jihatdan:** Kasb, odamning jamiyatdagi o'rni va roli bilan chambarchas bog'liq. Har bir kasb jamiyatda o'zining muhim rolini bajaradi va insonni ijtimoiy tizimda ajratib turadi.
- **Shaxsiy jihatdan:** Kasb odamning shaxsiy qiziqishlari va maqsadlariga mos kelishi kerak. O'z kasbini sevib bajarish, odamning hayotini yanada mazmunli va baxtli qilishga yordam beradi.

3. Kasblar turlari

Kasblar turli sohalarga bo'linadi. Ba'zi asosiy kasb turlariga misollar keltirsa bo'ladi:

- **Intellektual kasblar:** Muallim, olim, muhandis, doktor, advokat, iqtisodchi va boshqalar.
- **Amaliy kasblar:** Avtomexanik, elektrchi, santexnik, quruvchi, oshpaz, haydovchi va boshqalar.
- **Ijodiy kasblar:** Rassom, yozuvchi, dizayner, musiqachi, aktyor, rejissyor va boshqalar.
- **Texnik kasblar:** Kompyuter mutaxassisi, dasturchi, tarmoqlarni boshqaruvchi, laboratoriya muhandisi va boshqalar.
- **Sotuv va xizmat ko'rsatish kasblari:** Sotuvchi, xizmat ko'rsatuvchi, bank xodimi, menedjer va boshqalar.

4. Kasbni tanlashda e'tibor berilishi kerak bo'lgan omillar

Kasb tanlashda bir qancha omillarni hisobga olish zarur:

- **Qiziqish va mahorat:** Kasb odamning shaxsiy qiziqishlari va ko'nikmalariga mos bo'lishi kerak.
- **Ta'lim va malaka:** Ba'zi kasblar maxsus ta'lim va malakani talab qiladi. Shuning uchun o'quv yurtlarini tamomlash va kasbiy ta'lim olish muhim ahamiyatga ega.

- **Bozor talabini hisobga olish:** Ba'zi kasblarga bo'lgan talab vaqt o'tishi bilan o'zgaradi. Shuning uchun kasb tanlashda ish bozorining holatini va talabni hisobga olish zarur.

- **Shaxsiy maqsadlar va ehtiyojlar:** Kasb tanlashda shaxsiy hayotdagi maqsadlar, oila, moliyaviy holat va boshqalar ham inobatga olinishi kerak.

5. Kasbga oid muhim tushunchalar

- **Kasbiy ta'lim:** Kasbni o'rganish jarayoni. Bu o'qish, amaliy mashg'ulotlar, malaka oshirish kurslari va seminarlarni o'z ichiga oladi.

- **Kasbiy rivojlanish:** Kasbga oid ko'nikmalarni va bilimlarni doimiy ravishda oshirib borish jarayoni. Bu yangi texnologiyalar, metodlar va tajribalarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi.

- **Kasbga bo'lgan talab va taklif:** Har bir kasbning talab va taklifi mavjud. Ba'zi kasblarga talab yuqori bo'lishi mumkin, boshqalari esa kamayishi mumkin. Bu iqtisodiy omillarga bog'liq.

6. Kasb tanlashda psixologik jihatlar

- **Shaxsiyat va temperament:** Har bir insonning temperamentiga mos kasbni tanlash o'zini his qilishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, ijtimoiy faoliyatni talab qiladigan kasblar ehtiyoj va kommunikatsiya ko'nikmalarini talab qiladi, shuningdek, ba'zi kasblar alohida diqqat va maxsus ko'nikmalarni talab qiladi.

- **Stressga chidamlilik:** Ba'zi kasblar yuqori darajadagi stressni boshqarishni talab qiladi. Misol uchun, sog'liqni saqlash sohasidagi mutaxassislar yoki biznes menejerlari.

7. Kasb tanlashda o'zgarishlar

Hozirgi kunda texnologiyalar va iqtisodiyot o'zgarib bormoqda, bu esa yangi kasblarning paydo bo'lishiga olib keladi. Misol uchun, sun'iy intellekt, robotehnika, kiberxavfsizlik kabi sohalarda yangi kasblar va mutaxassisliklar yuzaga kelmoqda.

8. Kasb va jamiyat o'rtasidagi bog'lanish

Kasb, shuningdek, jamiyatning mehnat taqsimotini yaratadi. Har bir kasb jamiyatda o'ziga xos vazifalarni bajaradi va ijtimoiy rivojlanishga hissa qo'shadi. Misol uchun, muhandislar yangi inshootlar quradi, shifokorlar odamlarning salomatligini saqlashda yordam beradi, o'qituvchilar esa kelajak avlodni tarbiyalaydi.

Kasb tanlash — bu har bir insonning hayotidagi muhim qarorlardan biridir. Bu jarayon ko'plab omillarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Kasb tanlashda yuzaga keladigan muammolarni quyidagi asosiy aspektlarga bo'lish mumkin:

1. O'z qobiliyatlarini anglashdagi qiyinchiliklar:

- Ba'zi odamlar o'zlarining qaysi kasbda muvaffaqiyatli bo'lishlarini tushunmasligi mumkin. Ular o'zlarining kuchli tomonlarini yoki qiziqishlarini aniqlashda qiynalishadi, bu esa to'g'ri kasb tanlashni qiyinlashtiradi.

○ Shuningdek, kasbga oid o'zgaruvchan talablar va o'zgarishlarni hisobga olmaslik, yoshlarning kelajakdagi ehtiyojlar haqida to'liq tasavvurga ega bo'lmasligi ham muammolarni keltirib chiqaradi.

2. **Jamiyat va oilaviy ta'sirlar:**

○ Ko'plab yoshlarga jamiyat va oilaning kutganlari ta'sir qiladi. Ular ko'pincha oila va jamiyatning an'anaviy yoki taniqli kasblarini tanlashga majbur bo'lishadi, o'z qiziqishlari va istaklariga mos kelmaydigan kasbni tanlashadi.

○ Masalan, ba'zi hollarda ota-onalar farzandlarini tibbiyot, huquq yoki biznes sohalariga yo'naltirishi mumkin, bu esa yoshlarni o'z qiziqishlarini e'tiborsiz qoldirishga olib kelishi mumkin.

3. **Moliyaviy muammolar:**

○ Ba'zan kasb tanlashda iqtisodiy omillar katta rol o'ynaydi. Talaba yoki yoshlar ba'zi kasblar taqdim etadigan daromad va mehnat sharoitlarini ko'rib chiqadilar. Bunday holatlarda, ular ko'pincha o'zlarining haqiqiy qiziqishlaridan ko'ra, ko'proq daromad keltiradigan kasbni tanlashga moyil bo'lishadi.

4. **Tajribasizlik va bilim yetishmovchiligi:**

○ Ko'pincha yoshlar kasb tanlashda yetarli darajada ma'lumotga ega bo'lmasligi mumkin. Ular kasblar va ularning talablarini chuqur tushunmasdan, faqat o'ziga qulay yoki mashhur bo'lgan sohaga yo'naltiriladi.

○ Bu holat kasbning haqiqiy jihatlari, mas'uliyatlari va talablariga nisbatan qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

5. **Kasbning o'zgarishi va moslashuv:**

○ Bugungi kunda texnologik o'zgarishlar, globalizatsiya va yangi ish joylari talablarining o'zgarishi kasb tanlashni yanada murakkablashtirmoqda. Yangi kasblar va sohalar paydo bo'lishi bilan birga, ba'zi an'anaviy kasblar kamayishi mumkin.

○ Shuningdek, ba'zi sohalarida o'zgarishlar bo'lishi, kasb egalarining yangi malakalar yoki ko'nikmalarga ega bo'lishlarini talab qilishi mumkin, bu esa kelajakda kasbni o'zgartirishni yoki yangi malakalarni egallashni talab qilishi mumkin.

6. **Qaror qabul qilishdagi stress va noaniqlik:**

○ Kasb tanlash yoshlar uchun katta stress va bosim manbai bo'lishi mumkin. Boshqa odamlar yoki o'z-o'ziga qo'yilgan talablar bilan bog'liq bo'lgan noaniqlik, to'g'ri qaror qabul qilishda muammolarni keltirib chiqaradi.

Kasb tanlashda bu kabi muammolarni yengish uchun shaxsiy qobiliyatlar va qiziqishlar asosida chuqur tahlil qilish, kasb bo'yicha mutaxassislar bilan maslahatlashish, ta'lim va kasb bo'yicha ma'lumotlarni kengaytirish zarur.

Kasb tanlashdagi muammolar ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, bu jarayonni murakkablashtiradigan boshqa faktorlar ham mavjud. Quyida yana bir nechta kasb tanlashdagi muammolarni ko'rib chiqamiz:

7. Ish bozorining noaniqligi:

○ Ish bozorida o'zgarishlar, yangi texnologiyalar va ijtimoiy talablar, kasb tanlashni qiyinlashtiradi. Ba'zi kasblar kelajakda talabga ega bo'lmashligi mumkin, yoki aksincha, yangi sohalar paydo bo'lishi mumkin, bu esa yoshlarga o'z tanlovlarini qiyinlashtiradi.

○ Masalan, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va boshqa yangi texnologiyalar o'zgarishlarga olib kelishi mumkin, shuning uchun o'quvchilar kasb tanlashda nafaqat bugungi kunda mavjud bo'lgan kasblarni, balki kelajakdagi imkoniyatlarni ham hisobga olishlari kerak.

8. Shaxsiy qiziqishlar va ijtimoiy majburiyatlar o'rtasidagi ziddiyat:

○ Odamlar o'zlarining haqiqiy qiziqishlari va ehtiyojlari bilan jamiyat yoki oila tomonidan kutilgan kasblar o'rtasida ziddiyatga duch kelishadi. Masalan, kimdir san'at sohasida ishlashni xohlasa, lekin oilasi uning stabil va daromadli kasb tanlashini talab qilsa, bu qaror qabul qilishda katta muammo bo'ladi.

○ O'z qiziqishlarini jamiyat va oilaviy talablar bilan muvofiqlashtirishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi.

9. Kasbga oid stereotiplar:

○ Ba'zi kasblar ba'zi jinslar yoki ijtimoiy guruhlariga mansub odamlar uchun "mos" deb qaraladi. Masalan, ba'zi jamiyatlarda ayollar uchun texnologiya va muhandislik sohalari, erkaklar uchun esa tibbiyot yoki o'qituvchilik sohalari to'g'ri keladi degan stereotiplar mavjud.

○ Ushbu stereotiplar yoshlarning kasb tanlashda o'z imkoniyatlarini cheklashga olib keladi. Shu sababli, kasb tanlashda gender, irq yoki millatga asoslangan cheklavlardan xoli qarorlar qabul qilish muhimdir.

10. Kasbga oid tajriba va amaliyotning yetishmasligi:

• Ba'zi yoshlar kasb tanlashda o'zlari haqidagi aniq tasavvurga ega bo'lmashligi sababli, ular tanlagan sohalar haqidagi haqiqatni bilmaydi. Ushbu kasbni qanday bajarayotgan odamlar bilan suhbatlar, amaliy tajriba, stajirovka yoki murabbiy yordamida o'rganish, ularning qiziqishlarini va ehtiyojlarini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

• Shuningdek, ba'zi sohalarda amaliyotning yetishmasligi yoki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun imkoniyatlarning cheklanganligi ham muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

11. Ishni va shaxsiy hayotni muvofiqlashtirish:

• Ba'zi kasblar insonning shaxsiy hayotiga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ba'zi kasblarda uzoq ish soatlari, yo'l harajatlari, stress yoki sayohatlar talab qilinishi mumkin. Yoshlarga o'zlari uchun eng yaxshi ish va shaxsiy hayot balansini tanlashda muammo yuzaga keladi.

- Bunday kasblar, oilaviy hayotga va boshqa shaxsiy maqsadlarga qarshi kelishi mumkin.

12. **Yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchsizliklari:**

- Ba'zi yoshlar kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlari yoki o'z kasblarida yuqori darajaga erishishlari haqida ishonchsizlikka ega bo'lishadi. O'ziga bo'lgan ishonchsizlik, noto'g'ri qarorlar qabul qilishga yoki kasb tanlashda qat'iyatligini yo'qotishga olib kelishi mumkin.

- O'quvchilarga o'z imkoniyatlarini tahlil qilishda va kelajakdagi muvaffaqiyatga erishishda motivatsiya kerak bo'ladi.

Kasb tanlashda bu muammolarni yengish uchun, talabalar va yoshlar o'z qiziqishlarini, salohiyatlarini, mehnat bozoridagi talablarni va jamiyat talablarini chuqur o'rganishlari zarur. Shuningdek, oila, do'stlar va mutaxassislar bilan maslahatlashish, zamonaviy texnologiyalar va yangi sohalarga oid ma'lumotlarga ega bo'lish kasb tanlashni osonlashtiradi.

13. **Kasb tanlashdagi vaqt cheklavlari:**

- Yoshlarga ko'pincha tez qaror qabul qilish zarurati seziladi, chunki ular ma'lum yoshgacha o'z kasblarini tanlashi kerak. Maktabni bitirgandan so'ng, ularning ko'plari universitetga o'qishga kirishni xohlaydi, bu esa vaqtni qisqartiradi va ba'zan to'g'ri qaror qabul qilish uchun yetarlicha vaqt qolmaydi.

- Bu holat ko'p hollarda noaniqlik va stressni keltirib chiqaradi, chunki vaqt juda cheklangan va kelajak haqida aniq tasavvur hosil qilish qiyin bo'ladi.

14. **Karyera imkoniyatlari va o'sishning cheklanganligi:**

- Ba'zi kasblarda yuqori darajada o'sish imkoniyatlari cheklangan bo'lishi mumkin. Agar biror kasbda imkoniyatlar mavjud bo'lmasa yoki yangi malakalarni egallash qiyin bo'lsa, bu uzoq muddatda karyera bilan bog'liq xavotirlarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, o'sish yo'llari cheklangan kasblarda ishlash, odamlarni kasbni o'zgartirishga yoki yangi imkoniyatlar izlashga undaydi.

- Kasbni tanlashda o'sish, malaka oshirish va yangi imkoniyatlar yaratish yo'llarini hisobga olish zarur.

15. **Kasb va sog'lik orasidagi bog'liqlik:**

- Ba'zi kasblar odamning sog'lig'iga zarar yetkazishi mumkin, masalan, og'ir jismoniy mehnat talab qiladigan ishlar yoki uzoq soatlab kompyuterda ishlash. Agar kasb tanlashda sog'likka e'tibor bermaslik, kelajakda sog'lik bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

- Kasb tanlashda, shaxsiy sog'lik holati va uning uzoq muddatli ta'sirlarini hisobga olish juda muhimdir.

16. **Mahalliy imkoniyatlar va geografik cheklavlar:**

- Kasb tanlashda yashash joyi va uning imkoniyatlari muhim rol o'ynaydi. Ba'zi kasblar ma'lum bir hududda talab qilinishi mumkin, boshqalari esa butun

mamlakat yoki dunyo bo'ylab mavjud bo'lishi mumkin. Misol uchun, ba'zi sohalarda katta shaharlar yoki ma'lum mintaqalarda ish joylari ko'proq bo'ladi, ammo kichik shaharlarda yoki qishloq hududlarida ish imkoniyatlari cheklangan bo'lishi mumkin.

- Mahalliy imkoniyatlar va geografik cheklovlar, kasb tanlashda ko'p hollarda kutilmagan muammolarni keltirib chiqaradi.

17. **Mehnat bozorining o'zgaruvchanligi:**

- Mehnat bozorida doimiy o'zgarishlar, yangi texnologiyalarning rivojlanishi, yangi sohalarning paydo bo'lishi va eski kasblarning yo'qolishi kasb tanlashda qiyinchiliklarni yaratadi. Yangi kasblar paydo bo'lishi va eski kasblarning kamayishi bilan shaxslar yangi ko'nikmalarni egallashga va o'z malakalarini yangilashga majbur bo'lishadi.

- Shuningdek, ba'zi kasblar qiyin yoki beqaror bo'lishi mumkin, masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi yangi ishlash imkoniyatlari yoki boshlovchi startup kompaniyalari o'zgaruvchan bo'lishi mumkin.

18. **Intellektual va emotsional salohiyatning balanslashishi:**

- Har bir kasb o'ziga xos intellektual va emotsional salohiyatni talab qiladi. Ba'zi kasblar analitik fikrlashni, boshqalari esa kreativlik yoki ijtimoiy ko'nikmalarni talab qilishi mumkin. Kasb tanlashda bu salohiyatlarning uyg'unligi juda muhim, chunki ba'zi kasblarda hissiy va ruhiy stress yuqori bo'lishi mumkin (masalan, psixologlar, tibbiyot xodimlari).

- Boshqa tomondan, ba'zi kasblar yuqori analitik qobiliyatni talab qilishi mumkin, bu esa bitta yo'nalishda bo'lgan shaxs uchun mos bo'lishi mumkin, lekin emotsional yoki kreativ salohiyatga ega bo'lgan shaxs uchun mos kelmasligi mumkin.

19. **Texnologiyalarning ta'siri:**

- Bugungi kunda sun'iy intellekt, robototexnika, va boshqa texnologiyalar ko'plab kasblarni avtomatlashtirishda davom etmoqda. Bu holat, ba'zi kasblar ortiqcha bo'lib qolishi mumkinligini anglatadi. Masalan, ba'zi fizik mehnat talab qiluvchi kasblar, kompyuter dasturiy ta'minotiga yoki avtomatlashtirilgan tizimlarga o'tganda, o'z ahamiyatini yo'qotishi mumkin.

- Kasb tanlashda texnologiyalarning ta'sirini va kelajakda bo'lishi mumkin bo'lgan o'zgarishlarni hisobga olish zarur.

20. **Yoshlar orasida tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish malakalarining yetishmasligi:**

- Ko'plab yoshlar, ayniqsa o'rta maktab o'quvchilari, kasb tanlashda etarlicha tanqidiy fikrlashga ega bo'lmasliklari mumkin. Ular faqat o'sha vaqtda mavjud bo'lgan imkoniyatlarni ko'rib chiqadilar va kelajakda o'zgarishlar yoki rivojlanishlar haqida o'ylamasliklari mumkin.

- O'quvchilarni tanqidiy fikrlash, kasbni va uning kelajagini baholash, hamda o'z qobiliyatlarini chuqur tahlil qilishga o'rgatish zarur.

Kasb tanlashda bu va boshqa muammolarni yengish uchun yoshlar ko'proq ma'lumotga ega bo'lishlari, tajribali mutaxassislar bilan maslahatlashishlari, va o'z qiziqishlarini chuqurroq o'rganishlari zarur. Bu, ularning kelajakda muvaffaqiyatli va baxtli bo'lishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.M.Hamdamova,M.R.Shoyimova Kasb tanlash va kasb hunarga yo'naltirish.o'quv uslubiy qo'llanma. Buxoro2022."kamolot" nashriyoti.
2. AvazbaevA.I,Ismadiyarov.Y.I,Isyanov.R.G. Kasb hunarga yo'nalti- rish.Toshkent "Firdavs-Shox" nashriyoti.2021 y.212byu
3. Muslimov N.A, Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qollanma. Iqtisod moliY. 2001 yil.207 b.
4. Muslimov.N.A, Sharipov.Sh.S, Qo'ysinov.O.A. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, Kasb tanlashga yo'llash. Darslik T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 b